

С. О. Рибак

СОЦІАЛЬНА ТА ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ

Бюджетна політика є важливим важелем впливу держави на розвиток економіки та соціальні процеси в країні. Потреба в поглибленому дослідженні складових такої політики (орієнтація бюджетних видатків на сприяння соціальному й економічному розвитку) зумовлена загостренням соціальних проблем в Україні та світовою тенденцією збільшення державного втручання в економічну діяльність, яка остаточно оформилася після фінансової кризи 2007—2008 рр. Бюджетна політика нерозривно пов'язана з характером і цілями держави, її економічною й соціальною стратегіями, загальними перспективами розвитку. Велике значення мають порівняльна оцінка, вибір варіантів та оптимізація використання державних коштів. У статті зроблено спробу розмежувати соціальну й інвестиційну складові бюджетної політики виходячи з особливостей використовуваних засобів і механізмів. Встановлено, що обидві складові пов'язані зі специфічними проблемами й ризиками та характеризуються різною ефективністю залежно від часового горизонту. Доведено, що інвестиційна бюджетна стратегія може бути покладена в основу економічного зростання в короткостроковому періоді: вольовий перерозподіл ресурсів між галузями не гарантує стійкого економічного зростання, оскільки не створює додаткових стимулів для інвестицій. Акцент на соціальній складовій бюджетної політики зумовлений меншими ризиками та дає змогу досягти вищої ефективності в довгостроковому періоді, проте така політика не може забезпечити радикального прискорення темпів економічного зростання в короткостроковій перспективі.

Ключові слова: бюджетна політика, інвестиційна складова, соціальна складова, бюджетні видатки, економічне зростання.

Літ. 16.

С. А. Рыбак

СОЦИАЛЬНАЯ И ИНВЕСТИЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩИЕ БЮДЖЕТНОЙ ПОЛИТИКИ: ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Бюджетная политика является важным рычагом влияния государства на развитие экономики и социальные процессы в стране. Необходимость углубленного исследования составляющих такой политики (ориентация бюджетных расходов на содействие социальному и экономическому развитию) обусловлена обострением социальных проблем в Украине и мировой тенденцией увеличения государственного вмешательства в экономическую деятельность, которая окончательно оформилась после финансового кризиса 2007—2008 гг. Бюджетная политика неразрывно связана с характером и целями государства, его экономической и социальной стратегиями, общими перспективами развития. Большое значение имеют сравнительная оценка, выбор вариантов и оптимизация использования государственных средств. В статье сделана попытка разграничить социальную и инвестиционную составляющие бюджетной политики исходя из особенностей используемых средств и механизмов. Установлено, что обе составляющие связаны со специфическими проблемами и рисками и характеризуются различной эффективностью в зависимости от временного горизонта. Доказано, что инвестиционная бюджетная стратегия может быть положена в основу экономического роста в краткосрочном периоде: волевое перераспределение ресурсов между отраслями не гарантирует устойчивого экономического роста, поскольку не создает дополнительных стимулов для инвестиций. Акцент на социальной составляющей бюджетной политики обусловлен меньшими рисками и позволяет достичь более высокой эффективности в долгосрочном периоде, однако такая политика не может обеспечить радикального ускорения темпов экономического роста в краткосрочной перспективе.

Ключевые слова: бюджетная политика, инвестиционная составляющая, социальная составляющая, бюджетные расходы, экономический рост.

© Рибак С. О., 2015

Serhii Rybak

SOCIAL AND INVESTMENT COMPONENTS OF THE FISCAL POLICY: INTERACTION PROBLEMS

Fiscal policy is an important lever of state influence on the economy and social processes in the country. The need for in-depth study of the components of such a policy (the orientation of public spending to promote social and economic development) is caused by acute exacerbation of social problems in Ukraine and the world trend of increased state intervention to the economy, which finally took shape after the financial crisis of 2007–2008. Fiscal policy is inextricably connected with the nature and purpose of the state, its economic and social policies, the general development prospects. A comparative evaluation, selection and optimization of options for the use of public funds are the issues of a great importance. The article attempts to distinguish between social and investment components of fiscal policy based on the specifics of means and mechanisms. It is established that both components are associated with specific problems and risks and are characterized by different efficiency depending on the time horizon. It is proved that the investment budget strategy could be the basis for economic growth in the short run: volitional redistribution of resources between sectors does not ensure sustainable economic growth, as it does not create additional incentives for investment. The emphasis is made on the social component of the budget policy caused by lower risk and that allows to achieve a higher efficiency in the long run, however, such a policy cannot provide a radical acceleration of economic growth in the short term.

Keywords: fiscal policy, investment component, social component, budgetary expenditures, economic growth.

JEL classification: H60, H61.

У сучасних умовах бюджетна політика є важливим важелем впливу держави на розвиток економіки та соціальні процеси в країні. Потреба в поглибленому дослідженні складових такої політики (орієнтація бюджетних видатків на сприяння соціальному й економічному розвитку) зумовлена загостренням соціальних проблем в Україні та світовою тенденцією збільшення державного втручання в економічну діяльність, яка остаточно оформилася після фінансової кризи 2007–2008 рр. Основним інструментом антикризової політики стало надання величезних коштів на заміщення елементів економічної системи, що ґрунтуються на принципах вільного підприємництва й конкуренції. Подібні заходи матимуть серйозні наслідки, наукове осмислення котрих тільки починається.

Бюджетна політика нерозривно пов'язана з характером і цілями держави, її економічною й соціальною стратегіями, загальними перспективами розвитку. Велике значення мають порівняльна оцінка, вибір варіантів та оптимізація використання державних коштів. Є думка, що інвестиційна складова бюджетної політики забезпечує прискорення темпів економічного зростання, тоді як соціальна — гідний рівень життя громадян, захист незаможних верств населення, запобігання конфліктам на цьому ґрунті, але разом із тим знижує зацікавленість у підвищенні ефективності виробництва. Ці діаметрально протилежні погляди ґрунтуються на суперечності та взаємовиключенні соціальної й інвестиційної складових бюджетної політики. У зв'язку з цим метою статті є дослідження проблем взаємодії зазначених імперативів бюджетної політики, зокрема можливостей і умов їх одночасного застосування в Україні.

Вітчизняні вчені неодноразово зверталися до тематики оптимізації бюджетної політики, зокрема С. Гасанов, Т. Єфименко, В. Зимовець, О. Кириленко,

В. Кудряшов, Е. Лібанова, І. Луніна, О. Макарова, О. Молдован, В. Опарін, К. Павлюк, В. Федосов, С. Юрій [1—12]. Проте соціально-економічні процеси, які відбуваються в країні, настільки складні й суперечливі, що низка питань теоретичного характеру потребує поглибленого вивчення.

На думку С. Авдашевої та А. Шастітко, будь-який вид економічної політики — це комплекс послідовних дій, котрі виконуються суб'єктом щодо певного переліку об'єктів із конкретною метою, яка передбачає встановлення обов'язкових правил, що підтримуються відповідними механізмами для забезпечення дотримання цих правил діючими особами (господарючими суб'єктами) [13, с. 18]. Ми цілком згодні з названими науковцями, що кожен напрям економічної політики завжди пов'язаний зі створенням і зміною інститутів. Встановлені правила дають змогу визначити права й, відповідно, створити для суб'єктів господарювання стимули. Останні безпосередньо впливають на рішення, формують поведінку цих суб'єктів та в кінцевому підсумку визначають результати, що отримуються з позиції розподілу й ефективності використання ресурсів.

Різниця між інвестиційною та соціальною складовою бюджетної політики полягає в засобах, які використовуються для забезпечення економічного розвитку. Основним методом реалізації інвестиційної складової є надання обмеженому колу суб'єктів господарювання додаткових ресурсів, котрі можуть бути використані для капіталовкладень, що здатні стимулювати економічне зростання.

Основним методом соціальної складової бюджетної політики є надання соціальних гарантій із метою забезпечення достатнього рівня добробуту громадян, що розширює внутрішній споживчий ринок і створює стимули для інвестицій, орієнтованих на внутрішній (а не зовнішній) попит, у різні галузі, й насамперед освітню, охорони здоров'я, житлово-комунальне господарство, харчову промисловість. Отже, соціальну бюджетну політику можна визначити як політику, спрямовану на підтримку гідного рівня життя населення й доходів, забезпечення зайнятості за рахунок встановлення та дотримання правил, які регулюють трудові відносини, гарантують соціальний захист, пом'якшуючи “провали” ринку.

Слід зауважити, що на визнання важливості для розвитку країни соціальної спрямованості бюджетної політики великою мірою впливає глобалізація та пов'язане з нею поширення економіки, що ґрунтується на знаннях (knowledge-based economy), для котрої характерне переміщення в центр економічної політики якості людського капіталу (human-centered).

Проблеми соціалізації й капіталізації бюджету почали особливо активно обговорюватися в Україні з 2005 р. у зв'язку зі збільшенням частки соціальних видатків та погіршенням макроекономічних показників. Окремі фахівці наголошували на інфляційній небезпечності стимулювання споживчого попиту, неефективності бюджетної політики “проїдання” та необхідності стимулювання інвестицій, тим самим протиставляючи соціальну й інвестиційну складові бюджетної політики.

Як слушно зазначає В. Зимовець, інтерес світової наукової спільноти до взаємозв'язку обсягів бюджетних витратків та економічного зростання посилюється на початку 1980-х років унаслідок істотного зростання частки державних витрат у ВВП розвинутих країн [3, с. 115]. Починаючи зі статті Р. Барро [14], було опубліковано багато наукових праць, котрі базувалися на запропонованій ним методології поділу бюджетних витратків на продуктивні й непродуктивні, проте автори цих праць досі не дійшли згоди щодо того, які витатки є продуктивними (сприятливими для економічного розвитку) й, відповідно, непродуктивними.

Бюджетна політика в усій її багатоаспектності обумовлює множини напрямів і форм впливу держави на способи використання ресурсів і економічний розвиток. Її соціальна й інвестиційна складові мають спільну мету — забезпечення стійкого економічного зростання та поліпшення добробуту населення. Обидві складові пов'язані зі специфічними проблемами й ризиками та характеризуються різною ефективністю залежно від часового горизонту. Перерозподіл ресурсів через бюджет підприємствам реального сектору може стати передумовою для прискорення економічного зростання, проте одночасно пов'язаний із ризиками, притаманними промисловій політиці. Крім того, подібна стратегія може використовуватися виключно в короткостроковому періоді: вольовий перерозподіл ресурсів із однієї сфери економіки в іншу не гарантує стійкого економічного зростання, оскільки не створює додаткових стимулів для інвестицій.

Окремі дослідники взагалі спростовують ефективність інвестиційних бюджетних витратків. Так, за спостереженнями Дж. Даймонда [15], витатки на економічний розвиток мають менший, хоч і позитивний, вплив, ніж на соціальні цілі, що пояснюється неефективністю використання державних коштів.

Разом із тим акцент на послідовному застосуванні бюджетних інструментів управління параметрами соціального розвитку пов'язаний із меншими ризиками та характеризується вищою ефективністю в довгостроковому періоді, проте така політика не може забезпечити радикального прискорення темпів економічного зростання в короткостроковій перспективі.

Протягом останніх двох років держава й бізнес докладають чималих зусиль для зміни вектора соціально-економічного розвитку країни, проте реально відбувається лише часткове коригування сформованої за роки незалежності України системи, в яку не закладено необхідний потенціал динамічної розбудови та котра не спроможна подолати власні недоліки й суперечності. У здійснених і запланованих інституціональних перетвореннях недооцінюється або взагалі ігнорується соціальна складова. Ідеться про оподаткування пенсій, підвищення комунальних тарифів, реформування сфер охорони здоров'я, освіти, житлово-комунального господарства.

Варто зауважити, що ми зараз не робимо акцент на гострих соціальних проблемах (бідності населення, надмірної диференціації його грошових доходів і споживання, криміналізації та корупції), котрі стримують соціально-економічний

розвиток України та не дають змоги використовувати внутрішні джерела його прискорення. Нас більше непокоїть стратегічний аспект — переважання так званого інструментального підходу до соціальної сфери, що виключає розуміння її як цінності, базової структури, подібної до підприємств реального сектору економіки, здатної впливати на останню й детермінувати її.

Для жодної сучасної економіки не бажана наявність ресурсів за відсутності достатніх стимулів для інвестицій. Подібна ситуація характерна для країн із непоганим ресурсним потенціалом, але слабким інституціональним середовищем, де рішення щодо характеру й напрямів розподілу ресурсів залежать від впливу політичних груп. При цьому надання додаткових ресурсів без створення адекватних стимулів щодо інвестування несе загрозу для економічного розвитку країни в довгостроковій перспективі, коли забезпечення додатковими ресурсами обмеженого кола суб'єктів господарювання може трансформуватися в процес перерозподілу багатства, а не генерування імпульсів для його створення. Таким чином, унаслідок домінування інвестиційної складової бюджетної політики може сформуватися інструмент гальмування економічного розвитку.

Порівнявши методи реалізації інвестиційної й соціальної складових бюджетної політики, варто зупинитися на їхніх базових механізмах. Інвестиційна складова є активним видом економічної політики, соціальна — переважно пасивним (захисним). Утім, збільшення соціальних видатків може дати поштовх розбудові обробних галузей промисловості, сфери послуг та спричинити позитивний екстернальний ефект, що здатний змінити вектор соціально-економічного розвитку. У такому разі соціальна складова виступає активним видом економічної політики. Зазначене особливо стосується тих країн, де здійснюються структурні перетворення. Недооцінка активної ролі соціальної складової бюджетної політики може призвести не тільки до викривлення стимулів суб'єктів господарювання, а й до гальмування поступу окремих галузей і економіки загалом.

Вплив інвестиційної складової на економічне зростання й розвиток полягає в підвищенні конкурентоспроможності національних виробників за рахунок надання додаткових ресурсів, а соціальної — у формуванні відповідних мінімальним вимогам соціальних стандартів та створенні на цій основі міцних підвалин суспільства, що стимулюватиме внутрішній (а не зовнішній) попит і розширить внутрішній споживчий ринок. Інвестиційна спрямованість бюджетної політики може як сприяти, так і перешкоджати досягненню соціальних цілей. Зокрема, бюджетні капіталовкладення в інфраструктуру, державні школи, ВНЗ, лікарні, житловий фонд, музеї, бібліотеки, театри тощо розширюють можливості доступу громадян до транспортних і соціальних послуг, спричиняючи позитивні екстернальні ефекти.

Таким чином, інвестиційна й соціальна складові бюджетної політики здатні приводити до однакових результатів. Розбіжності в їхніх механізмах дають підстави розглядати їх як взаємодоповнюючі важелі впливу держави на економічну ситуацію.

Історично пріоритети зазначених складових бюджетної політики залежали від рівня економічного розвитку країни. Стосовно України слід наголосити, що через деіндустріалізацію, монополізацію, втрату наукового потенціалу, істотну зношеність основних засобів у промисловості вона помітно відстає від розвинутих країн. Світовий банк виокремлює три основних типи бюджетних стратегій залежно від ризиків і умов кредитування [16].

Стратегія першого типу передбачає домінування інвестиційної складової бюджетної політики, за якою перевага надається фінансуванню крупних державних інвестиційних проєктів. Вона вважається програмою з високим ризиком і відповідною віддачею. Таку бюджетну стратегію реалізували, наприклад, “азіатські тигри” — Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Південна Корея.

Стратегія другого типу передбачає створення через бюджетні важелі впливу належних умов для залучення приватних інвестицій, зокрема шляхом зміцнення підвалин суспільства, що забезпечує соціальну стабільність, розширює внутрішній споживчий ринок, сприяє єдності суспільства та забезпечує наступність його соціально-економічного розвитку. Вона вважається програмою з низьким ризиком і високою віддачею. Такий шлях обрали центральноевропейські країни.

Стратегія третього типу полягає в підтриманні незначного дефіциту бюджету за рахунок порівняно невеликих капітальних витрат. Вона має низький ризик і відповідну віддачу. Цим шляхом ідуть країни, які не спроможні раціоналізувати свої бюджетні видатки.

У контексті розгляду основних параметрів держбюджету-2016 бажано віднайти баланс інструментів інвестиційної й соціальної складових бюджетної політики для активізації економічного зростання. Перша складова, так само як і друга, не є фактором, що однозначно сприяє або не сприяє економічному зростанню та ефективному використанню ресурсів. Велике значення має розуміння змісту цих двох складових, уточнення переліку інструментів і процедур їх застосування, включаючи послідовність дій і темпи обумовлених ними змін. Реформа бюджетної політики має включати компроміс між ризиком неефективного використання державних коштів та необхідністю врахування позитивних екстернальних ефектів від розвитку певних галузей чи підприємств економіки.

Адекватні процедури виявлення доступних альтернатив і прийняття рішень повинні знайти своє відображення в законодавстві. Підвищенню ефективності бюджетних видатків на інвестиції сприятимуть такі заходи: поліпшення планування на багаторічній основі; розвиток навичок оцінки проєктів; удосконалення систем моніторингу й управління інформацією; посилення координації діяльності різних міністерств; забезпечення жорсткої фінансової дисципліни на всіх державних підприємствах. Ефективність соціальних бюджетних видатків можливо підвищити за рахунок поліпшення адресності соціальних пільг і соціальної допомоги, що забезпечить їх надання тим особам, котрі справді цього потребують, а також за рахунок запровадження жорсткіших критеріїв

отримання права на соціальну допомогу, в т. ч. субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, що обмежить можливості для зловживань.

На наш погляд, сформульовані у статті підходи до інвестиційної й соціальної складових бюджетної політики дають змогу розширити понятійний апарат, поглибити розуміння теоретичних аспектів цієї сфери діяльності. Співвідношення цих складових бюджетної політики, умови їх взаємодоповнюваності й взаємовиключення підтверджують тезу про те, що механізми державного впливу незмінно відображаються на стимулах, впливаючи на весь економічний механізм, що висуває досить високі вимоги до системи державного управління.

Список використаних джерел

1. Єфименко Т. І. Основні напрями бюджетної політики: раціональність та антикризова спрямованість / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, К. В. Павлюк // Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ : у 4 т. Т. 2: Бюджетна стратегія і Державний бюджет 2012: збалансованість, прозорість, реалістичність / ДННУ "Акад. фін. упр." — К., 2011. — С. 134—152.
2. Єфименко Т. І. Фіскальний простір антикризового регулювання / Т. І. Єфименко ; ДННУ "Акад. фін. упр." — К., 2012. — 332 с.
3. Зимовець В. В. "Соціалізація" бюджету: теоретичні аспекти та українські реалії / В. В. Зимовець // Фінансова система України. — 2006. — Вип. 8. — Ч. 1. — С. 115—124.
4. Кириленко О. П. Місцеві фінанси : підручник / О. П. Кириленко. — К. : Знання, 2006. — 677 с.
5. Кудряшов В. П. Засади бюджетної політики розвитку / В. П. Кудряшов // Фінанси України. — 2007. — № 7. — С. 3—19.
6. Лібанова Е. М. Вимірювання якості життя в Україні : аналіт. доп. / Е. М. Лібанова, О. М. Гладун, Л. С. Лісогор ; НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи ; Програма розвитку ООН ; М-во екон. розвитку і торгівлі України. — К., 2013. — 50 с.
7. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ / І. О. Луніна // Економіка України. — 2014. — № 11. — С. 61—75.
8. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія / О. В. Макарова ; НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. — К., 2015. — 146 с.
9. Бюджетна політика в Україні в умовах ризиків сповільнення економічної динаміки : аналіт. доп. / О. О. Молдован, С. О. Біла, О. В. Шевченко та ін. ; за ред. Я. А. Жаліла. — К. : НІСД, 2012. — 25 с.
10. Опарін В. М. Домінанти та пріоритети фінансового вирівнювання в Україні / В. М. Опарін // Фінанси України. — 2015. — № 6. — С. 29—43.
11. Павлюк К. В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України : монографія / К. В. Павлюк ; Н.-д. фін. ін-т. — К., 2006. — 584 с.
12. Бюджетна система : підручник / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : ЦУЛ ; Т. : Екон. думка, 2012. — 871 с.
13. Авдашева С. Промышленная и конкурентная политика: проблемы взаимодействия и уроки для России / С. Авдашева, А. Шаститко // Вопросы экономики. — 2003. — № 9. — С. 18—32.
14. Barro R. J. Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth / R. J. Barro // Journal of Political Economy. — 1990. — No 106. — P. 407—444.
15. Diamond J. Government Expenditure and Economic Growth: An Empirical Investigation / J. Diamond // IMF Working Paper. — 1989. — No 45.
16. Аврамченко К. Макроекономічна стабілізація чи економічне зростання: у пошуках оптимального шляху / К. Аврамченко // Дзеркало тижня. — 2015. — № 43 (239). — С. 9.

References

1. Iefymenko, T. I., Gasanov, S. S., & Pavlyuk, K. V. (2011). Osnovni napryamy byudzhetnoyi polityky: racional'nist' ta antykryzova spryamovanist' [Main directions of budgetary policy: rationality and anti-crisis focus]. In *Derzhavnyy byudzheth i byudzhethna stratehiya v umovakh ekonomichnykh reform* [State budget and the budgetary strategy in terms of economic reforms] (Vol. 2, pp. 134-152). Kyiv: Akademiya finansovoho upravlinnya [in Ukrainian].
2. Iefymenko, T. I. (2012). *Fiskal'nyy prostir antykryzovoho rehulyuvannya* [Fiscal space of crisis management]. Kyiv: Akademiya finansovoho upravlinnya [in Ukrainian].
3. Zymovecz, V. V. (2006). "Socializaciya" byudzhetu: teoretychni aspekty ta ukrayins'ki realiyi ["Socialization" of budget: theoretical aspects and Ukrainian realities]. *Finansova sistema Ukrayiny* [Financial system of Ukraine], Vol. 8, Pt. 1, 115-124 [in Ukrainian].
4. Kyrylenko, O. P. (2006). *Miscevi finansy* [Local finance]. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
5. Kudrjashov, V. P. (2007). Zasady byudzhetnoyi polityky rozvytku [Principles of the budgetary development policy]. *Finansy Ukrayiny* [Finance of Ukraine], 7, 3-19 [in Ukrainian].
6. Libanova, E. M., Hladun, O. M., & Lisohor, L. S. (2013). *Vymiryuvannya yakosti zhyttya v Ukrayini: analitychna dopovid'* [Measuring the quality of life in Ukraine: Analytical report]. Kyiv: Instytut demohrafiyi ta social'nykh doslidzhen' imeni M. V. Ptukhy NAN Ukrayiny, Prohrama Rozvytku OON, Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrayiny [in Ukrainian].
7. Lunina, I. O. (2014). Byudzhethna decentralizaciya: cili ta napryamy reform [Fiscal decentralization: the goals and directions of reforms]. *Ekonomika Ukrayiny* [Economy of Ukraine], 11, 61-75 [in Ukrainian].
8. Makarova, O. V. (2015). *Social'na polityka v Ukrayini* [Social policy in Ukraine]. Kyiv: Instytut demohrafiyi ta social'nykh doslidzhen' imeni M. V. Ptukhy NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
9. Moldovan, O. O., Bila, S. O., Shevchenko, O. V., Kushnir, M. O., Tyshhuk, T. A., & Myedvedkova, N. S. (2012). *Byudzhethna polityka v Ukrayini v umovakh ryzhykiv spovil'nennya ekonomichnoyi dynamiky: analitychna dopovid'* [Fiscal policy in Ukraine in terms of risk of slowing economic dynamics: analytical report]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
10. Oparin, V. M. (2015). Dominanty ta priorytety finansovoho vyrivnyuvannya v Ukrayini [Dominants and priorities of financial equalization in Ukraine]. *Finansy Ukrayiny* [Finance of Ukraine], 6, 29-43 [in Ukrainian].
11. Pavlyuk, K. V. (2006). *Byudzheth i byudzhethnyy proces v umovakh tranzytyvnoyi ekonomiky Ukrayiny* [The budget and the budget process in the conditions of transitive economy of Ukraine]. Kyiv: NDFI [in Ukrainian].
12. Fedosov, V. M., & Yuriy, S. I. (Eds.). *Byudzhethna sistema* [The budget system]. Kyiv: CzUL, Ternopil': Ekonomichna dumka [in Ukrainian].
13. Avdasheva, S., & Shastitko, A. (2003). Promyshlennaya i konkurentnaya politika: problemy vzaimodejstviya i uroki dlya Rossii [Industrial and competition policy: the issue of interrelation and lessons for Russia]. *Voprosy ekonomiki* [Problems of Economics], 9, 18-32 [in Russian].
14. Barro, R. J. (1990). Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth. *Journal of Political Economy*, 106, 407-444.
15. Diamond, J. (1989). Government Expenditure and Economic Growth: An Empirical Investigation. *IMF Working Paper*, 45.
16. Avramchenko, K. (2015). Makroekonomichna stabilizaciya chy ekonomichne zrostannya? U poshukakh optymal'noho shlyakhu [Macroeconomic stabilization or growth? Finding the optimal path]. *Dzherkalo tyzhnya* [Mirror of the Week], 43 (239), 9 [in Ukrainian].